

DE FILOSOFIE EN HAAR HISTORICITEIT

Carlos Steel, *Historische inleiding tot de wijsbegeerte*. Leuven, Universitaire Pers, 1989, 153 blz. ISBN 90-6186-334-1

Dit boek is ten dele een bewerking, ten dele een oorspronkelijke herneming, door Carlos Steel, van een cursus 'Historische inleiding tot de Wijsbegeerte' die meer dan dertig jaar door André Wylleman in Leuven gegeven is. De opzet van deze cursus, en nu dus van het boek, is het om in te leiden tot het filosoferen, en dit door te onderzoeken hoe verschillende grote denkers uit de geschiedenis zelf dat filosoferen hebben opgevat. De vraag die aan dit boek ten grondslag ligt, is dus niet zozeer wat de filosofie zoal aan inzichten opgeleverd heeft, als wel wat de activiteit van het filosoferen zelf nu eigenlijk is, en wat bij die activiteit het motief en het oogmerk is. Bij de beantwoording van deze vraag letten de auteurs er bovendien in het bijzonder op hoe de bedoelde filosofen hun activiteit hebben afgegrensd tegenover de mythe, de theologie, de wetenschap, enzovoort. Kortom, het gaat in dit boek om de identiteit van de filosofie. Met het oog hierop krijgen filosofen uit de geschiedenis het woord. Dat gebeurt in historische volgorde, maar een 'Geschiedenis van de filosofie' wil het boek uitdrukkelijk niet zijn. En het is duidelijk dat een boek dat, bijvoorbeeld, Descartes en Kant uitvoerig aan het woord laat komen, maar Leibniz en Nietzsche nauwelijks, dat ook niet kan zijn.

Het boek maakt de gekozen opzet ruimschoots waar. De auteur onderzoekt telkens waar een filosoof op uit is met zijn denken, hoe hij zijn eigen filosoferen ziet, en waaraan hij refereert. Zo wordt bijvoorbeeld onderzocht welke de relatie is tussen het streven naar inzicht en het streven naar geluk, als twee zaken die het filosofische project motiveren en sturen. Zo blijkt bijvoorbeeld dat in de antieke periode filosoferen tevens 'filosofisch leven' is, en dus *per se* als een specifieke *praxis* gezien wordt. Zo vinden we hier ook uiteenzettingen over de vraag welke rol respectievelijk de emotionele beleving dan wel de gedistantieerde beschouwing, de zintuiglijke ervaring en observatie dan wel de redenerende rede, de zaak-gerichte dan wel de taal-gerichte analyse in het filosoferen spelen. Tenslotte besteedt het boek in het bijzonder aandacht aan "het metafysische project van de filosofie waarin een inzicht op de totale werkelijkheid wordt beoogd".

Het laatstgenoemde, dat metafysische project dus, is iets wat Steel in zijn boek tracht te verdedigen. Hij meent dat de filosofie "de vraag naar het 'zijn' en de 'waarheid' niet aan de wetenschappelijke 'cognitie' mag overlaten" (blz. 130) en dat thema's rond 'zingeving' en 'cultuur' niet losgemaakt moeten worden van thema's als 'theoretisch inzicht' en 'natuur'. Ook op dit punt is het boek waardevol. Hier zijn de vraagstukken echter ingewikkeld en omvattend; het blijft bij schetsjes, onvermijdelijk gezien het bestek van het boek.

De keuze om juist deze en niet andere filosofen te consulteren is persoonlijk. Het genre van de 'Inleiding tot de filosofie' staat op dit punt grote vrijheid toe. De presentatie van de verschillende filosofen is helder en goed leesbaar. Hier en daar is er te grote beknoptheid, bijvoorbeeld met betrekking tot het *cogito* van Descartes of de 'reductie' van Husserl of Derrida's "uitschakelen van het begrip 'subjectiviteit'". De beknoptheid is hier

echter telkens wel verklaarbaar. Minder onontkoombaar, zo lijkt me, is de onduidelijkheid waarop de behandeling van de relatie tussen filosofie en ideologie, aan de hand van Marx, Horkheimer en Habermas, uitloopt; hoe gaat de beoogde 'kritische reflectie' precies? Misschien zou nadere verwerking van de hier wel genoemde Gadamer grotere scherpere op kunnen leveren. Tenslotte vraag ik me af, in hoeverre het zin heeft over Plotinus te schrijven, en Plotinus vanuit Augustinus te kritiseren, wanneer de auteur datgene waarover Plotinus spreekt, niet zelf meemaakt. Spreekt het boek hier niet, nog steeds, de taal van een jong en naïef, te triomfantelijk en dus te weinig ernstig de dialoog beoefenend christendom?

Dit brengt me tot een vraag ten aanzien van een specifiek beeld van de geschiedenis van de filosofie dat in dit boek voortleeft. Steel schrijft: "Wel zal de geloofservaring bij de filosoof het besef verscherpen dat de ultieme opgave van de rede erin bestaat redelijk in te zien wat de grenzen van de rationaliteit zijn" (blz. 64). Hij verwijst in dit verband naar 'de Middeleeuwen', en naar Pascal, Kierkegaard en Levinas. De autonome rede moet uiteindelijk een nimmer te achterhalen heteronome ervaring respecteren. Mijn vraag is nu, of in dit licht twee uitspraken uit Steels boek niet nader overdacht moeten worden; het zijn deze: "Het is Thomas' grote verdienste de autonomie van de filosofie zo sterk te hebben beklemtoond" (blz. 57) enerzijds, en, met betrekking tot de *filosoof* Plotinus, "'Het denken is niet het eerste noch in zijn, noch in waarde'. Het absoluut eerste principe staat boven alle denken en zijn" (blz. 45) anderzijds. Het is mijn indruk dat de zogenaamde heidense filosofie, en ten dele ook het pre-gotische christelijke denken, met een diepere existentiële beleving en met grotere vrucht aan de genoemde 'grenzen van de rationaliteit' verkeerd hebben dan de nadien uit het christendom voortgekomen wijsbegeerte. De vraag is, met andere woorden, wanneer en hoe precies een zeker openbaringspositivisme de filosofie op een dwaalspoor begint te brengen.

Victor KAL

RELIGIE EN GODSDIENST

P.A. van Gennip, *Een open bestaan*. Baarn. Arbor & Schoten, Westland, 1989. 112 blz.
ISBN 90-5158-032-0

Dit boekje is een kleine encyclopedie met betrekking tot een specifiek onderwerp, namelijk de relatie tussen 'religie' en 'moderniteit'. De schrijver, Pieter Anton van Gennip, geeft erin een samenvatting van het gedachtengoed dat aan zijn colleges over de Fenomenologie van de Religie ten grondslag lag. Het boek vertoont de kenmerken van het genre. Zoals elke goede samenvatting geeft het een overzicht over een breed terrein en stelt het in staat om in een complexe problematiek een paar grote lijnen te ontdekken. Van de